

met de vereenigingsonderhandelingen als een beginsel, dat niet meer mocht worden prijsgegeven, vastgesteld, „dat de Kerk hare eigene inrichting tot opleiding harer leeraren hebbe.”¹⁷⁾

Al waren historisch de toestanden zoo gegroeid, dat de Chr. Geref. kerk haar predikanten van een eigen inrichting en de Nederl. Geref. kerken de hare van een theologische faculteit ontving; en al heeft de volksofvalting het verschil tusschen Afscheiding en Doleantie, A en B, vereenzelvigd met dat van Kampen en Amsterdam, desniettemin hebben bij de opleidingskwesitie overtuigingen gesproken, die met het beginsel van Afscheiding en Doleantie weinig of niets hadden te doen.

Het onderscheid tusschen beiden heeft evenmin hierin bestaan, dat zij verschilden in beschouwing over het wezen der kerk, en dat met name de Doleantie de kerk zag als de vergadering van uitverkorenen en gedoopten, terwijl dan de Afscheiding haar een vergadering der geloovigen noemde.¹⁸⁾ Want de Doleantie kon niet ontkennen en ontkennde ook niet, dat de kerk ook de vergadering der geloovigen is (C. B. art. 27); evenmin als de Afscheiding kon ontkennen en ontkennde, dat de kerk, ook de vergadering der uitverkorenen (Heidelb. Kat. Zondag 21) en der gedoopten is. (art. 29).

Het verschil heeft ook niet hierin gelegen, dat de Afscheiding met één slag den band met de Hervormde kerk, zoowel met haar organisatie als met al haar leden doorsneed, terwijl de Doleantie haar recht ook op de achterblijvenden liet gelden, omdat dezen door den doop eenmaal de Christelijke kerk waren ingelijfd, en dus gerekend moesten worden nog tot haar te behooren, na zij door de Doleantie haar bestaan in gezuiverden vorm voortzette.

Hoewel hiermede ongetwijfeld een verschil wordt aangewezen, toch is dit er niet één, dat het eigenlijke beginsel raakt. Iemand als Ds J. Bavinek gaf in dit opzicht zelfs den voorrang aan de Doleantie. „Immers, hoe kan men er bezwaar in hebben, dat de Doleerende predikanten en onderlingen de achtergeblevenen gaan opzoeken en vermanen, terechtwijzen enz.? Dat moet inlegendeel lofwaaardig heeten. De beschouwing, welke de Doleerenden deelen, wortelt in zoo schoone opvatting van ambt en dienst... O, mij dunkt, in plaats van te trachten, de Doleerenden deze beschouwing te ontnemen, moesten wij hun toeroepen: Broeders, gaat zoo voort, doet en handelt alzoo, de Heere zal u in uwen arbeid zegenen, wij reiken u de hand, gaan met u mede en zullen met u arbeiden.”¹⁹⁾

Trouwens, dit verschil was niet zoo groot als door sommigen is voorgesteld. Want vooreerst meende de Doleantie niet, dat de achterblijvenden in gelijke verhouding tot de kerk stonden als zij, die megingen. Zij waren juist in strijd met hun doop, in een valsche genootschap, onder een valsche bestuur, in een valsche positie gebleven, waaruit zij moesten bevrijd worden. Voorts werd niemand van hen in den engeren kring der Doleerende kerken opgenomen, dan die eerst instemming met de belijdenis betuigd had en verklaard, naar de Dordtsche kerkenorde te willen leven.²⁰⁾

Vervolgens constateerde Kuyper in 1890: „Zij nu, die duidelijk getoond hebben, niet langer als leden van het gezuiverde instituut te willen gerekend worden, hebben zich toen van het oude Instituut afgescheiden, feitelijk een nieuw schismatiek instituut opgericht, en hebben dat nieuwe instituut aan de Synodale organisatie van 1816 verbonden... Waaruit resulteert, dat het instituut, dat in Doleantie ging, nu daargelaten zijn geestelijke verplichting... kerkrechtelijk d.i. voor wat de geïnstitueerde kerk betreft, thans reeds lang niet meer bestaat uit alle leden, die er op 16 December 1886 deel van uitmaakten, maar alleen uit die leden, die of van hun instemming met het werk der reformatie lieten blijken, of omtrent wier wilskeuze nog niet bleek.”²¹⁾

Eindelijk aanvaardde de synode der Nederl. Geref. kerken ook dit beding, dat haar door de synode der Chr. Geref. kerk was voorgelegd, „dat verbreking van de kerkelijke gemeenschap met de besturen van de Ned. Herv. Kerk niet alleen maar ook met de leden in corporatieven en plaatselijken zin door Gods Woord en de Geref. Belijdenis geboden en dus noodzakelijk is.”²²⁾

Het verschil heeft ook niet hierin bestaan, dat de Herv. kerk door de Afscheiding een valsche en door de Doleantie een kerk in deformatie genoemd werd. Aan den eenen kant had de Doleantie, althans in den beginne, sterk de neiging, om zichzelf als DE kerk, de eenige en ware te beschouwen. En anderzijds spreekt de Acte van Afscheiding of Wederkeering wel ervan, dat de Herv. kerk steeds meer de kenmerken van de valsche vertoont, vooral omdat zij vervolgt, die godzalig willen leven in Christus Jezus. Maar, het intuïtief,

weinig beredeneerd karakter van de Afscheiding in aanmerking nemend, is de vraag gewettigd, of men dit zoo exclusief heeft bedoeld, als door sommige vroegere afgescheidenen en tot op haar laatste schrijven aan de Gereformeerde kerken, door de Chr. Geref. kerk werd beweerd.

Vooreerst heeft niet de heele Afscheiding in dezelfde bewoordingen als Ulrum gesproken. De toon van Doeveeren en Genderen en Hattem klonk anders. Daar maakte men onderscheid tusschen de Herv. kerk enerzijds, en haar besturen en hetgeen anti-gereformeerd in haar was aan den anderen kant.²³⁾

Ten tweede hebben afgescheidenen zelf de Acte van Wederkeering niet in dezen absoluut zin verstaan. Prof. D. K. Wielenga legde haar aldus uit: „Afscheiding van de Geref. Kerk? Wel neen! Als zoodanig traden ze op. Van de Geref. Gezindheid? Wel neen! Als zoodanig deden ze zich juist door die daad kennen. Van de Geref. belijders? Wel neen! Dien allen boden ze de hand der gemeenschap. Van de Herv. Kerk? Wel neen! Om in haar te blijven hebben ze zich van de liberale Kerk van 1816 afgescheiden... Maar afscheiding van het Herv. kerkbestuur, van het Genootschap, van de Nederl. Herv. Kerk, zooals die sedert 1816 synodaal georganiseerd, gedeformeerd is opgetreden, als een reglementaire kerk.”²⁴⁾

Ten derde heeft De Cock zelf in zijn „Toespraak en uitnodiging aan de Geloovigen en ware Gereformeerden in Nederland” verklaard, dat hij met de zijnen zich afgescheiden had „niet van de ware Gereformeerde Kerk, noch van de ware Gereformeerden”, doch „slechts van onze Synodale Hervormde of gelijk zij zich zelf noemen Liberale Kerk.”²⁵⁾

Eindelijk en vooral spreke de Acte van Afscheiding zelve. Men scheidt zich af, niet van de kerk, maar van degenen die niet van de kerk zijn. Men wil geen gemeenschap hebben met de Herv. kerk totdat zij terugkeert tot den waren dienst des Heeren, wat veronderstelt, dat de Herv. Kerk nog niet zoo diep weggezonden is, dat zij niet meer terugkeeren kan. Men verklaart gemeenschap te willen hebben met alle Gereformeerde lidmaten; wat er van uitgaat, dat er nog geloovigen en Gereformeerden in de Herv. Kerk achtergebleven zijn. Men spreekt uit, zijn onrechtmatig geschorsten predikant als zijn wettig geroepen en geoordeelden Herder en Leeraar te blijven erkennen; en erkent daarmee, dat de in 't ambt stelling, die in de Herv. kerk had plaats gehad, wettig was geweest, en dus geen her-bevestiging noodzakelijk had gemaakt. Al te maal uittalingen, die er op wijzen, dat men innerlijk de valsheid van de Hervormde kerk niet zoo streng bedoelde als de woorden het doen vermoeden.

Toch was er wel tusschen Afscheiding en Doleantie eenig verschil. Men heeft dit ook beiderzijds zeer goed gezien. De Doleerende kerken schreven aan de Chr. Geref. kerk: „wat in geschil lag en bleef was uitsluitend de vraag naar de wijze, waarop Gods kinderen bij gedeformeerden toestand van Gods kerk zich op hebben te maken tot haar zuivering en reformering.”²⁶⁾ En de Chr. Geref. kerk van haar kant antwoordde hierop: „wij kunnen, maar wij willen het u ook niet verhalen, er was van den aanvang af verschil in beoordeeling over de wijze, waarop de reformatie door u werd ter hand genomen.”²⁷⁾

Vragen wij nader, waarin dit verschil van methode precies bestond, dan moet geantwoord: de Afscheiding nam haar uitgangspunt in de belijdenis, de Doleantie in het kerkelijk instituut. De eerste beschouwde zichzelf als de wettige voortzetting van de oude Gereformeerde kerk, omdat zij de belijdenis der vaderen bezat; de tweede omdat zij nog in hetzelfde kerkelijk instituut voortleefde, en daarom ook de belijdenis had die bij dat instituut behoorde. Gene scheidde zich van de Herv. Kerk af; maar deze zeide: wij zetten, na uitzuivering en na ter zijde stelling van de synodale organisatie, bij ons de Hervormde kerk voort. De Afgescheidenen erkenden van plaats te zijn veranderd. Zij hadden oorspronkelijk in de Herv. kerk geleefd, maar hadden met haar gebroken en waren nu naast haar komen te staan. Maar de Doleerenden ontkenden dit en keerden het om. Zij waren in de kerk gebleven en degenen, die met hun reformatie niet waren meegegaan, waren er buiten geraakt. Wat Groen van de afgescheidenen zeide: „Het Genootschap heeft zich, dunkt mij, facto afgescheiden van de Gereformeerde Kerk”²⁸⁾ — maar in de methode der Afscheiding niet tot uitvoering was gekomen — dat beweerden de Doleerenden door hun kerkreformatie te

hebben gedaan. Beiden hielden vol, dat de kerkelijke goederen eigenlijk hun toekwamen, maar de afgescheidenen pretendeerden dit op zedelijke motieven, omdat bij hen de aloude belijdenis hersteld was; de Nederl. Geref. kerken op juridische overwegingen, omdat het oorspronkelijke Gereformeerde kerkelijk instituut zich bij hen voortzette.²⁹⁾

Komen wij tot de slotsom, dan mag geconstateerd, dat Afscheiding en Doleantie veel, zeer veel, ja haast alles gemeen hadden. Beiden waren tot het inzicht gekomen, dat de Herv. kerk meer dan bedorven was. Beiden treurden en verootmoedigden zich hierover voor den Heere. Beiden waren van overtuiging, dat het zonde voor God was, om het bederf ongestoord te laten voortwoekeren en dat reformatie daarom plicht was. Beiden kwamen tenslotte buiten de Herv. kerk te staan en wel zoo, dat er scheiding ontstond zoowel van haar besturen als van haar leden. Beiden richtten hun kerk in op grondslag van de Drie Formulieren van Eenigheid en de Dordtsche kerkenorde. Beiden beschouwden zich als de voortzetting van de oude Gereformeerde kerk in ons vaderland en oordeelden dus, recht te hebben op de goederen, die de Herv. kerk aan zich gehouden had. Zij stemden geheel overeen in het verwerpen van dezelfde kwaal en het bedoelen van hetzelfde goed. (Kuyper.) Zij waren, reeds voordat de onderhandelingen tot ineen smelting geopend werden, vereenigd in alles, waarin de oprechte gereformeerden vereenigd behooren te zijn. (v. Velzen.)

En het verschil in methode van kerkreformatie, met al de hierboven genoemde gevolgen, ging ten diepste hierop terug, of men meer nadruk behoorde te leggen op de belijdenis of op de kerk, op de waarheid of op het recht, op de eigenschappen van Gods verstand, of op die van Zijn souvereiniteit, op het profetisch dan wel op het koninklijk ambt van den Christus.³⁰⁾

Het ware separatisme geweest, wanneer men over deze kwestie van accent, die geen zaak der zaligheid raakt, waarover de Schrift geen uitspraak doet, en ook in de belijdenis niets is vastgelegd, elkander niet aangenomen had; evenals het sectarisme geweest is, dat sommigen om deze nuanceering met de vereeniging van 1892 niet zijn meegegaan.

E. D. KRAAN.

Rondom de Cocks „Drie Achitofels”.¹⁾

Da Costa had aan dr Capadose gevraagd of hij De Cocks „Drie Achitofels” had gelezen. Deze schreef daarop in een brief d.d. 21 Juni 1836: „Ja en met verontwaardiging; neen zulk een schrijven kan in waarheid de goede zaak geen goed doen... Daarentegen heb ik het stuk²⁾ van Le Roy met buitengewoon veel genoegen gelezen, niet alleen wat den zakelijken inhoud betreft (want dat spreekt wel van zelve, daar hij hetzelfde gevoelen dat ik gedefendeerd heb, zoo krachtig en juist aandringt) maar ook inzonderheid wat stijl en cordaatheid betreft: ik vond er niet in dat ploogen of liever dat krachteloos maken van 'teene deel door 't anders, hetwelk mijns inziens in verreweg de meeste stukken en stukjes van Le Roy te vinden is.

Overigens is en blijft het mij een raadsel hoe Le Roy thands zoo sterk voor de formulieren is, daar hij toch zoo over de aart des geloofs als bijzonder over de praedestinatie en nog eenige andere punten vroeger althands geheel anders dacht, gelijk bijv. in het stukje over de praedestinatie blijkt, hetwelk hij een paar jaren geleden geschreven heeft.”

In dezen zelfden brief vraagt Capadose dan of Scholte nog in Amsterdam is en of hij wel bij hem komt, waaraan dan wordt toegevoegd: „Ik verheer mij toch dat hij 'niet wel met het libel van De Cocq (?) eens zal zijn”.

1) De sluwe en listige raadslagen van de drie Achitofels onder dagen, Engels, Le Roi en Cramer van Baumgarten, door Abraham den wederapamigen en ontwaarden zoon van David, verworpen tot zijn eigen val en verderf, ontdekt, geopenbaard en ten toon gesteld door H. de Cock, Geref. Leeraar onder 't kruis. Te Groningen bij J. H. Bolt, 1836.

2) Men noemde toen wat wij brochures of pamfletten noemen: „stuk”, „stukje”. Dit stuk droeg den titel: Een woord ter bevestiging bij de tegenwoordige twisten en verdeeldheden in de Hervormde kerk van Nederland, door J. J. Le Roy, Rotterdam Wed. van der Meer & Verbruggen, 1833, in 8°, 32 blz.

Verder schreef Le Roy nog vele brochures, o.a.: „Wat zal en moet er noodzakelijk gebeuren, wanneer de formulieren van eenigheid van onze Hervormde kerk in Nederland worden afgeschaft, of niet meer getrouw gehandhaafd?” Eene vraag... beantwoord door J. J. Le Roy. — Rotterdam, Wed. van der Meer & Verbruggen, 1834, in 8°, (II) en 10 blz. De ware geest en strekking van de leer der Hervormde kerk in Nederland, volgens hare formulieren van eenigheid en liturgische schriften, bijzonder ook de Dordtsche leerregelen, nader in het licht gesteld en van misbegrippen gezuiverd, door J. J. Le Roy. — Amsterdam, A. B. Saakes, 1834, in 8°, (VI) en 120 blz.

Broederlijke teregtwijzing medegedeeld in een brief aan den schrijver van het werkje: De Praedestinatieleer der Dordtsche vaderen beschouwd in het licht der reine Bijbelwaarheid: Ter aanwijzing van het misverstand omtrent onze Hervormde belijdenis, door J. J. Le Roy. — Amsterdam, A. B. Saakes, 1834, in 8°, (IV) en 78 blz. Adres aan de Hoog Eerwaardige Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk aangeboden door J. J. Le Roy, predikant te Oude Tonge, benevens het antwoord van voornoemde Synode. — Rotterdam, Van der Meer & Verbruggen, 1835, in 8°, 28 blz.

17) Acta, art. 68, blz. 54—55; Dr H. Bavinek, Dankbetuiging in „De Bazuin” van 19 April 1889.

18) F. M. ten Hoor, Afscheiding en Doleantie in verband met het Kerkbegrip, II en voorts passim.

19) Art. Bezwaren tegen de Vereeniging tusschen de Chr. Geref. en Doleerenden in „De Bazuin” van 25 Mei 1888.

20) Idem, in „De Bazuin” van 18 Mei 1888.

21) Separatie en Doleantie, 57—58.

22) Handelingen van de Synode der Christelijke Gereformeerde Kerk van 1892, bijlage II.

23) Officieele stukken betreffende den uitgang uit het Nederl. Herv. Kerkgenootschap van de leeraren H. P. Scholte c.s., I 15 en II 92 en 215.

24) t.a.p. 48.

25) H. de Cock, t.a.p. 321.

26) Acta der Voorloopige Synode van Nederl. Geref. Kerken van 1888, art. 65, blz. 43.

27) Handelingen van de Synode der Chr. Geref. Kerk van 1888, art. 133, blz. 77.

28) De maantregelen tegen de Afgescheidenen aan het staatsrecht getoetst, 61.

29) Dr H. Bavinek, art. De Agenda onzer a.s. Synode in „De Bazuin” van 3 Aug. 1888; Dr A. Kuyper, Separatie en Doleantie, 42 v.v.; Dr G. Keizer, t.a.p. 559—570; Ds K. Fernhout Mz., Die Christelijke Gereformeerde Kerk, 34—37.

30) Idem, De Gereformeerde Kerken in Nederland, 3—6.

gemanoenvt
meer konde
Wat had
voor?

Had men
op macht b
politiek is
zelf gelijk
lijke geen
vond van n
als Thorbe
„Le pou
du terme
schreef Th
politiek in l
tere schree

„Wij me
ring tot het
Kerk-orden

Het vraag
lijke Overh
eeuwsche r
revolutie w
ceerd gewo
denken. Di
heid. Men
brengen. W
Caesaro-pa
nen leiden.
gebeurde, t
der verhe
sonen, die l
een fictie
Staatsgezag
ingelijfd, m
lijke toelati
van het be
Code Penal

Tusschen
slechts ver
praalgewaa
ingelijfd.

En bij di
bedacht ge
ouds een ei
een gemeer
staat een ei
had ze niet

In 1816

Kerk geant
classis Am
reformeerde
geworden,
stuur”, sch
ling was ni
laten gewo
dam voorz
stuurde wer
gepleegde
naar daara
Regerings
kreeg, dat
werd. De s
persoon v
en meerde
ding. Hun
hoefte naa
sommige g
zicht op v

Waar zo
knoop wan
door De C
Men stond
Kerkbestuu
werd men
kwam tot
qualificati
houd en v
schuld van
is het ook
scheiding l
eigen rech
buiten het

„Zoolang
waren de A
der Hervor
koming aa
werd gewo
leedigde p
Maar na
beleedigde
het verlate
Of die tacti
lerer meen
te houden

Zoo veel i
mer dit d
geannexeer
treurde ien
van de my
weinig, d
Maar zo
althans gee
gestelde ho
Zoo was
positie der
dat men d
had, liet d
loopen. H
In 1836 wa

n vol, dat de un loekwamen, rden dit op zede- aloude belijdenis kerken op juri- oorspronkelijke ut zich bij hen

n mag geconsta- antie veel, zeer n. Beiden waren Herv. kerk meer in en verootmoe-

Heere. Beiden zonde voor God laten voortwoe- plicht was. Bei- Herv. kerk te ig ontstond zoo- ar leden. Beiden ag van de Drie Dordtsche ker- als de voort- de kerk in ons ht te hebben op n zich gehouden n het verwerpen en van hetzelfde oordad de onder- epend werden, prechte gerefor- dijn. (v. Velzen.) kerkreformatie, volgen, ging ten nadruk behoort de kerk, op de genschappen van a soevereiniteit, koninklijk ambt

anneer men over zaak der zalig- geen uitspraak is vastgelegd, enals het secta- n deze nuancee- niet zijn mee- D. KRAAN.

chitofels". 1)

gevraagd of hij gelezen. Deze Juni 1836: „Ja k een schrijven in goed doen... in Le Roy met ten, niet alleen ant dat spreekt gevoelen dat ik juist aandringt en cordaatheid loojen of liever te deel door 't i verreweg de e Roy te vin-

en raadsel hoe formuleren is, geloofs als bij- geeneige andere iders dacht, ge- destinatie blijkt, ten geschreven

apadose dan of hij wel bij hem oegd: „Ik ver- et het libel van

de drie Achitofels i Baumgarten, door zoon van David, ndekt, geopenbaard f. Leeraar onder 't

pamfletten noemen: Een woord ter be- verdeligheden in de e Roy. Rotterdam, n 8°, 32 blz.

res, o.a.: a, wanneer de for- le kerk in Neder- ouw gehandhaaid? loy, — Rotterdam, 8°, (II) en 10 blz. r Hervormde kerk eenigheid en litur- leerregelen, nader zuiverd, door J. J. 4, in 8°, (VI) en

een brief aan den -leer der Dordtsche ijbelwaarheid: Ter ze Hervormde be- A. B. Saakes, 1834,

meene Synode der door J. J. le Roy, tword van voor- & Verbruggen,

gemanoevreerd van waaruit zij dat accomplir niet meer konden verhinderen.

Wat had de Regeering nu eigenlijk met de Kerk voor?

Had men hier uitsluitend met de gril van een op macht belust despoot te doen? Neen, want deze politiek is ook na het afsteden van Willem I zelf gelijk gebleven. Willem II was in het kerke- lijke geen Maurits. En de politiek van Willem I vond van meet af de ondersteuning van een man als Thorbecke.

„Le pouvoir temporel est dans toute la force du terme le chef de l'Association religieuse", schreef Thorbecke ter verdediging van 's Konings politiek in het Journal de la Haye. En van Appel- tere schreef:

„Wil men dan niet zien, dat alleen de Regee- ring tot het bevorderen van het werk der nieuwe Kerk-ordening bevoegd, in staat en verplicht was?"

Het vraagstuk van de verhouding Kerk—Wereld- lijke Overheid had nu een typische negentiende eeuwse montage gekregen. Na de Fransche revolutie was de staatsgedachte sterk gepronon- ceerd geworden. Buiten den staat liet niets zich denken. Die staat was een geconcentreerde een- heid. Men moest daarin nu de Kerk zien onder te brengen. Willem I bediende zich daartoe van het Caesaro-papisme. Dat had tot een Staatskerk kun- nen leiden. Toen dat door de omstandigheden niet gebeurde, heeft Thorbecke de Kerken later, min- der verheven, als zedelijke lichamen, „als per- sonen, die hun aanwezigheid verschuldigd waren aan een fictie die haar rechtskracht alleen aan het Staatsgezag kan ontleenen", in zijn staatschema ingelijfd, met alle gevolgen van dien: Uitdrukke- lijke toelating, toezicht, zelfs een wet in den tran- van het beruchte vervolgingsartikel 291 van den Code Penal achtte hij nog in 1843 noodzakelijk.

Tusschen Willem I en Thorbecke is op den duur slechts verschil in schittering van het kerkelijk praalgetuig. Bij beiden was de Kerk in den staat ingelijfd.

En bij die inlijving was men op recalcitrantheid bedacht geweest. Want die Kerk susteneerde van ouds een eigen recht naast den staat. Was de staat een gemeenschap, de Kerk was het ook. Haer de staat een eigen recht en eigen grondwet, de Kerk had ze niet minder.

In 1816 heeft Willem I die historische vrije Kerk geannexeerd. Behoudens het protest van de classis Amsterdam, zonder slag of stoot. „De Ge- reformeerde Kerk is een deel der staatsmachine geworden, een Departement van Algemeen be- stuur", schreef Groen van Prinsterer. De bedoel- ling was nu om de kerken aan deze annexatie te laten gewennen. Vandaar dat de classis Amster- dam voorzichtig met een kluitje in het riet ge- sturd werd. Vandaar dat, toen de onrust over het gepleegde onrecht toenam en de predikant Mole- naar daaraan in een brochure uiting gaf, hij van Regeeringswege zulk een geweldige uitbrander kreeg, dat hij van den weeromsluit geheel koest werd. De spanning steeg toen de kwesties om den persoon van De Cock zich verhieven. De Cock en meerdere voormannen wilden geen afschei- ding. Hun beginsel was, zooals Groen zegt: „be- hoefte naar waarheid; een behoefte waarvoor in sommige gemeenten, noch vervulling, noch uit- zicht op vervulling bestond."

Waar zoo de zaken stonden, kon de juridische knoop waarin de Hervormde Kerk verward zat, door De Cock en de zijnen niet worden ontward. Men stond door tegenwerking van Regeering en Kerkbestuur voor een acute geestelijke nood. Zoo werd men van den wal in de sloot gedrongen: Men kwam tot Afscheiding. Van den wal in de sloot, de qualificatie is juist, want het gaat hier over be- houd en verlies van recht. Maar het is niet de schuld van De Cock dat het zoo kwam. Daarom is het ook zijn schande niet. Maar door de Af- scheiding kwam helaas het groote punt van het eigen recht der Nederlandsch-Hervormde Kerk buiten het geding te liggen.

„Zoolang zij in het Kerkgenootschap bleven waren de Afscheidenen, aan wie alle handhaving der Hervormde leer en ook de minste tegemoet- koming aan regtmatig bezwaar op hoogen toon werd geweigerd, tegenover het Kerkbestuur de be- leedigde partij."

Maar na de Afscheiding had men het recht van beleedigde partij door abandon te niet gedaan. Op het verlaten schip had men geen rechten meer. Of die tactiek destijds juist was? Groen van Prin- sterer meende van niet; dacht dat het schip nog te houden zou zijn.

Zoo veel is zeker, dat men door Afscheiding nim- mer dit doel kon bereiken, dat de Staat uit het geannexeerde gebied werd geworpen. Daarom be- treunde iemand als Groen, die de juridische figuur van de mystificaties sinds 1816 had doorzien als weinigen, de Afscheiding.

Maar zooals we zagen: 1886 heeft 1834 daarin althans geen ongelijk gegeven: Door een tegenover- gestelde houding was in 1886 ook niets te redden.

Zoo was door de Afscheiding de strategische positie der regeering beduidend versterkt. En na- dat men de Afscheidenen in de sloot gedrongen had, liet de regeering de Afscheiding in de fuik loopen. Het beeld is van Groen van Prinsterer. In 1836 werd de fuik der autorisatie gespannen,

waarin na verloop van eenige jaren de Afschei- ding is gevangen. De Afscheidenen waren onder het geotroyeerde reglement vandaan, onder het geautoriseerde reglement terecht gekomen. Het stelsel Willem I verwisseld voor het stelsel Thor- becke. Vergelijkenderwijs ongetwijfeld een voor- deel. Maar het was het voordeel van dragelijke vredesvoorwaarden bij een verloren oorlog. Omdat de staat meester bleef van de Kerk.

Zoodanig meester, dat de staat in 1852 de Ko- ninklijke macht uit het Algemeen Reglement der Nederlandsch-Hervormde Kerk kon laten schrapp- en en na 1852 langzamerhand de op dat regle- ment gemaakte reserves kon laten schieten.

De gekooide eend was tam geworden; de breuk in de Kerk definitief.

Zoo was de oorspronkelijk vrije Kerk naast den vrijen Staat verdwenen; en het zich terugtrekken van den Staat in later tijd heeft het door de staatspolitiek tot stand gebrachte fait accompli bestendigd. In de gebrokenheid van de Nederland- sche Kerk is mede te zien een stuk werk van den Nederlandschen staat.

Dr J. A. H. J. S. BRUINS SLOT.

De „Vader der Zeeuwsche Kerken".

(Ds C. Steketee van Nieuwddorp.)

Allerwege is in den laatsten tijd geschreven over de figuren, die in de vuurlinie van de Afscheidings- beweging hebben gestaan en daarmede is de ge- dachtenis aan deze voortrekkers opnieuw ver- levendigd. Terecht, want het is hun werk geweest, het werk dat ze in Gods kracht en onder vele moeiten en beproevingen hebben verricht, waar- heen deze herdenkingsdagen terugwijzen.

Maar ook onder de mannen van de tweede linie, de dienaren der eerste scheidingsgemeenten dus, zijn er geweest, die niet mogen worden vergeten, omdat zij, ook in Gods kracht en ook onder vele moeiten en beproevingen, het werk der voortrek- kers hebben bevestigd.

Een van ozen is Ds Christiaan Steketee, die door Prof. Lindeboom is genoemd „de Vader der Zeeuwsche Kerken".

Hij werd in 1819 te Nieuwddorp geboren. Zijn vader, de dorpskleermaker, alom bekend als „touw Kersaentje", was een der eersten, die uit het Ned. Herv. Kerkgenootschap uittrad en in zijn huis werden de samenkomsten der uitgeleiden gehouden. Met „Jantje Schoonaard", die de kerk van Nieuwddorp meer dan 50 jaar in de bescheiden functie van koster heeft gediend, had hij de lei- ding der broederen.

Enkele malen „oefende" te zijnen huize Ds Scholte — wat Steketee op boete van overheids- wege is komen te staan — en na een van deze be- zoeken nam Ds Scholte den 19-jarigen zoon Chris- tiaan mee naar Utrecht, om hem voor den dienst des Woords op te leiden. Twee jaar woonde de jonge student bij zijn leermeester thuis: de kosten werden bestreden uit het spaargeld van zijn vader en zijn zusters. Nog voor hij klaar was beriep hem de gemeente van Nieuwddorp en toen hij den 13en Juli 1842 examen had gedaan voor „de Provinciale Vergadering" te Goes¹⁾, werd hij den daaropvol- genden dag in zijn ambt bevestigd door Ds Scholte. Voorloopig nam hij — zonder tractement! — zijn intrek bij zijn vader, die ouderling was en nog 22 jaar lang, tot aan zijn dood toe, de ouderling van zijn zoon is gebleven.

Al spoedig na zijn komst was de gemeente zoo- danig gegroeid — in den eersten tijd was er iets als een geestelijke opwekking over 't dorp gegaan — dat moest worden omgezien naar een eigen kerkgebouw. Midden in het dorp was een groot open terrein met een waterput („de vaete"), dat, als voor het doel zeer geschikt, door den kerke- raad werd aangevraagd. Maar de liberale en zeer vijandige burgemeester weigerde volstrekt. Ds Steketee, in 't minst niet ontmoedigd, riep de hulp in van Ds Scholte (die de kennelijke sympathie genoot van Koning Willem II) en na eenigen tijd kwam uit Den Haag het bericht, dat de afgeschei- denen „zoo veel grond als ze noodig hadden" kon- den krijgen: de burgemeester moest zelf deze voor hem zoo ergerlijke boodschap bij den dominee gaan brengen.

De kerk werd gebouwd, straks ook een pastorie (toen Ds Steketee gehuwd was met Johanna Sara van Overbeek) en een school, zelfs een eigen be- graafplaats, alles op initiatief van den onvermoei- den pastor, die de voldoening mocht smaken, dat nog bij zijn leven de geheele schuld was afgelost. Teekend bewijs inderdaad voor den geest in de Nieuwddorpsche gemeente en voor haar meeleven in het werk van haar predikant, die al de 40 jaren van zijn ambtsdij haar dienaar is geweest.

Een zacht en vriendelijk man, daarbij een ge- trouw zielzorger en een menschenkenner als we- nigen, was Ds Steketee meer dan de predikant van zijn gemeente: hij was als een vader en een vriend, de vertrouwensman van allen. En op het dorp, ofschoon de vijandschap tegen degenen die „uit de vaete dronken" althans den eersten tijd groot was, nam hij de plaats in van notaris, advo-

1) Het officiële stuk, betrekking hebbende op dit examen, is aanwezig op de Afscheidingsstentoonstelling te Utrecht.

caat en dokter tegelijk. Zijn autoriteit was onbe- twist. Toen hem op een kouden winteravond ter oore kwam, dat een catechisant in de eenige her- berg van het dorp „voor de viool danste", greep hij zijn steek, (het teeken van zijn waardigheid als de ambtsketting van den burgemeester) en stapte de herberg binnen. Bij zijn verschijning viel er een volstreekte stilte in de rumoerige gelagkamer en ten aanhoore van allen vermaande de dominee den dwalenden catechisant, die daarna op zijn bevel aanstonds het lokaal verliet. En het bleef stil in de kroeg, totdat de deur achter beiden dicht was. Waar gezag oefenen noodig was, wist hij van geen zachtheid.

Hij kon echter ook anders optreden. Er was op het dorp een zeer vijandige vrouw, die van haar afkeer meer dan eens ondubbelzinnige blijken had gegeven. Ds Steketee wist, dat zij haar geld belegd had in een bepaalde zaak. Op een dag hoorde hij, dat die zaak er zeer slecht voorstond en dadelijk ging hij naar de bewuste vrouw toe, en stelde haar voor samen naar den notaris in de naburige stad te reizen, om zoo mogelijk het geld nog los te krijgen. 't Gelukte. De vrouw ontving eenige dagen voor het faillissement werd uitgesproken, alles terug. En ze was door deze volstrekt onver- diende hulp van den gehaten fijne diep beschaamd. Zoo bestreed en versloeg Steketee zijn vijanden!

Geen wonder, dat hij de centrale figuur was van het kleine dorpje. En niet alleen de grooten, ook de kinderen hadden zijn liefde. Als de Koning jarig was organiseerde hij een schoolfeest. En aan het hoofd van den optocht, die na het festijn door het dorp trok, ging de dominee... met steek en bef, in vol ambtsornaat.

In zijn eigenlijke kracht was hij echter op den preekstoel. Hij had veel te kampen met een ener- veevende aangezichtspijn, maar als hij preekte, viel alle hinder van hem af en was hij een en al vuur. 't Gebeurde vaak, dat hij na den morgen- dienst aanstonds naar bed moest, doch 's middags stond hij weer voor zijn gemeente en 's avonds preekte hij voor den derden keer.

En niet slechts op zijn eigen dorp, doch op ge- heel het eiland Zuid-Beveland en ook over de Schelde, in het land van Axel en het land van Cadzand, bediende hij het Woord voor de Afge- scheiden gemeenten. Soms preekte hij vijfmaal in één week, telkens op een andere plaats. En dan doopte hij de kinderen en hield met de herder- loozen avondmaal. Moeilijke reizen had hij daar- voor te maken over slechte winterwegen en over de stormige Schelde. Maar dan kende hij geen vermoeidheid en geen pijn weerhield hem. Als het ging om een gemeente te dienen, kon hij uren gaan onder striemenden regen en bij felle kou. En geen stormweer kon hem verhinderen de Schelde over te steken. 't Is op een Zaterdagmiddag ge- beurd, dat hij voor een preekreis door Oost- Zeeuwsch-Vlaanderen van Borselen afvoer, maar dat het kleine scheepje de haven van Terneuzen niet kon binnenloopen. In een gevaarlijke positie moest het vlak voor Terneuzen voor anker gaan en den geheelen Zondag daar blijven. Er was geen proviand aan boord voor de 12 passagiers — menschen, die waren meegegaan om in Terneuzen het Heilig Avondmaal mee te vieren — maar toch hadden ze een gezegenden Zondag onder de predi- king van Ds Steketee en toen ze Maandagsmorgens de stad konden bereiken — de broeders daar had- den in groote onrust den geheelen Zondag het scheepje zien slingeren — volgden eenige dagen van verkwikkende geestelijke gemeenschap.

Inderdaad: de vader der Zeeuwsche Kerken.

Maar nog verder reikte zijn werkzaamheid. Vrij geregeld was hij voorzitter van de Provinciale Synode van Zeeland, jarenlang kerkvisitor van de Zuid-Bevelandsche gemeenten, herhaaldelijk af- gevaardigde naar de Generale Synode en heel zijn diensttijd curator van de Theologische School te Kampen. Die reizen buiten de provincie — heele tochten per diligence of per schuit — waren zijn grootste genoegen. Dan verbleef hij in de pasto- rieën van zijn vele vrienden: te Utrecht bij Ds van Minnen, te Zwolle bij Ds Gispén, en dan duurden de praat-avonden tot ver over middernacht. Het was de gewoonte van die dagen, dat de naar ver- gaderingen reizende predikanten in bepaalde pas- torieën (ook die van den Bosch was een middel- punt) overbleven en dan werden ernstige bespre- kingen gehouden ter voorbereiding van wat op de vergadering dienen moest. Het onderlinge con- tact van de predikanten der scheiding in de vijf- tiger en zestiger jaren van de vorige eeuw was levendig en werd stelselmatig gezocht. In de pas- torie van Nieuwddorp, hoe ver weg gelegen die ook was, kwamen steeds collega's, om met Ds Steketee over kerkelijke zaken te spreken.

Tegenover deze verkwikkende vriendschap en den bemoeiigenden arbeid stonden echter ook vele zwaarigheden: vijandschap, financiële lasten bij kerk- en schoolbouw, bekrompen middelen. Van een tractement van f 400 moest Steketee leven met zijn gezin van acht kinderen, van wie er drie buitenshuis op studie waren. Gelukkig bracht soms de molenaar een zak meel en dachten de men- schen in den slachttijd aan de pastorie.

Veertig jaren heeft Ds Steketee zoo gearbeid, op zijn dorp en daarbuiten, onvermoeid, altijd blij- moedig, altijd ootmoedig dankbaar, dat hij tot zoo-